

Гл.ас.д-р Весела Наумова

Материалите за участие в конкурса за заемане на академичната длъжност „доцент“ по хармония са в две части:

- Електронно учебно помагало „Основи на класическата хармония“
- Теоретична разработка на тема: „Диафонията в творчеството на българските композитори през 60-те и 70-те години на XX век. Хармонични особености и композиторски похвати.“

Основи на класическата хармония

Електронно учебно помагало

Електронното учебно помагало „Основи на класическата хармония“ е нов тип методическо пособие. То демонстрира съвременните форми на излагане на теоретичния материал и оптималните начини за контрол на качествено усвояване на знания. Предназначено е за съпътстващо обучение, подпомагащо традиционната форма на учебния процес чрез въвеждане на информационни и комуникативни технологии в преподаването и обучението.

Главната задача на пособието се заключава в актуализацията и иновативния подход при изучаване на дисциплината хармония – един от основните компоненти в общопрофесионалната подготовка на музиканта.

Основната му цел е да направлява и подпомага обучаващите се при изпълнение на специфични задачи на базата на новите технологии, като прави учебния процес по-гъвкав и дава възможност за разширяване обема на усвояваната информация.

Концентрирано и систематизирано е изложен теоретичния материал на курса по хармония в последователност, установена в практиката на преподаване на дисциплината в НМА“П.Владигеров“. Помагалото открива нови възможности за успешното достигане на предвидената програма на ниво базисни, основни правила на класическата хармония.

Съдържанието на учебните модули е обобщено и ориентирано към практическото овладяване на най-важните принципиални музикални закономерности. Формите на практическа работа са оптимално активизирани – включени са много задания за проверка на практическото

усвояване на теоретичния материал, анализи на откъси от музикални произведения, упражнения на пианото.

Учебното помагалото дава методически указания и се препоръчва в текущия учебен процес в помощ при овладяване и усвояване на теоретичния материал от изучаващите хармония, при практическите занятия и при самостоятелната подготовка.

Учебното пособие е резултат от педагогичната практика на автора. Раздел Задания е съставен изцяло от авторски задачи – мелодиите за хармонизиране, подбора на откъсите от музикални произведения, каденците за свирене на пиано.

Включените в учебния процес материали имат за цел да стимулират интереса на изучаващите към дисциплината хармония и в съчетание с традиционните форми на работа, да способстват за ефективността и резултатността на обучението в цикъла музикално-теоретични дисциплини.

Курсът е предназначен за всички желаещи да изучават класическа хармония на базата на съвременните средства и технологии.

Електронното учебно помагало „Основи на класическата хармония“ е включено в електронната платформа на Академичен център за електронно и дистанционно обучение (АЦЕДО) в НМА „П.Владигеров“ – www.acedo.nma.bg

**Диафонията в творчеството на българските композитори през 60-те и
70-те години на XX век. Хармонични особености и композиторски
похвати.**

Съдържание

Увод

I Диафонията в професионалната българска музика	7
II Основни тенденции на хармонията в музиката на XX век.....	10
1. Тематична хармония в музиката на XX век.....	12
2. Фонични модели в музиката на XX век.....	14
III Особенности на хармоничната организация в произведенията на българските композитори:	
1. Хоризонтал и вертикал - структурна и фонична характеристика.....	20
1.1. Ладови звукореди.	
1.1.1. Диатоника и миксодиатоника.....	21
1.1.2. Дванадесетстепенна хроматика.....	27
1.2. Акордика	
1.2.1. Квартови и секундови съзвучия.....	32
1.2.2. Вертикално-звукоредна структура.....	41
1.2.3. Полиакордика и полиструктурност.....	43
IV Организация на звуковисочинната система	
1. Линеарност и полифоничност.....	50
2. Оргелпункт и остинато.....	64
3. Метроритмичност.....	74

V Темброфонизмът като композиционно-структурен похват.....	85
1. Темброструктура.....	86
2. Темброфонична характеристика на нетрадиционни оркестрови състави.....	94
Заклучение.....	106
Библиография.....	108
Публикации.....	111

Индивидуализацията на композиторските стилове в европейската музика, проявяващи се в множество творчески методи, композиционни техники и звуковисочинни системи неизменно дава отражение и върху българската композиторска школа. Тенденциите към обновяването на музикалния език в българската музика от края на 40-те години са подготвени от композиторите на т.нар. второ поколение, които запазвайки приемствеността с традициите поставят „основите“ и създават условия за качествено нов тип композиционни техники. Усилията на българските композитори през 60-те и 70-те години на XX век се насочват към търсене на нови форми на взаимодействие, включващи от една страна богатството на българската народна музика и от друга – новите съвременни тенденции и закономерности в тонално-хармоничната организация. Редица творци, обединени под една обща идея – изразителните и конструктивни особености на диафонията и нейните динамични възможности, преосмислят и защитават творческата си теза по специфичен, строго индивидуален начин, адекватен на общите закономерности на музикалното мислене на XX век.

Диафоничната структура изпълнява роля на своеобразен тематизъм, включвайки в себе си ладоинтонационни, структурно-хармонични и фонични особености със специфични проявления в творчеството на българските композитори, свързващи своите композиционни търсения с особености на шопската диафония. В зависимост от индивидуалния замисъл на дадено произведение композиторът свободно избира и съчетава едни или други ладомелодически или акордо-мелодически комплекси. Връзката с народно-интонационната сфера се изразява не в цитирането на народнопесенни мотиви и мелодии, а в използването на основни конструктивни особености на базата на съвременното композиторско мислене. Това е и стремежът на българските композитори от посочения период да намерят в най-древните фолклорни традиции композиционни принципи и идеи, съответстващи на настоящия исторически момент.

Обект на изследване са произведенията на:

Кр.Кюркчийски – „Диафонична студия“ за симфоничен оркестър, 1963-64 г.

Д.Христов – „Увертюра“ за симфоничен оркестър, 1961

„Симфонични епизоди“, 1962

„Концерт за цигулка и оркестър“, 1965-66

Ив.Спасов - „Български напеви“ №1 за кавал, три гайди и щрайх, 1968

„Събор-надсвирване“ за 22 духови инструмента, 1969

„Български напеви“ №2 за кларинет, фагот, валдхорна и струнен квинтет, 1970

Г.Костов – „Три диафонични танца“, 1972

„Антифонни диалози“ - дивертименто за джазов и симфоничен оркестър, 1974

Д.Тъпков - „Рапсодично дивертименто“ за симфоничен оркестър, 1972

М.Големинов – Симфония №4 „Шопофония“ за струнен оркестър, 1978

Основните тенденции в музикалното мислене на XX век по отношение на хармонията и композиционните похвати несъмнено дават отражение и намират отзвук в творчеството на българските композитори в стремежа за разширяване на границите на старите представи за средствата на изразителност и способите на организация на музикалната композиция и установяване на различни индивидуално-стилови варианти.

С повишения интерес към модалността, с акцентирание на характеристиките на старите ладове се засилват темброво-колористичните качества на хармонията. Използването на широките възможности на диатоничната и хроматична система свидетелства за естетическите и творчески задачи, поставени от българските композитори. Ладът се явява в основното развитие на интонационния материал, и встъпва в качеството на главен носител на образно-смысловото начало и национален колорит. Неговите многообразни конструктивни и изразителни функции са неделима част от музикалната драматургия и носят ярка стилова характеристика.

Драматургичната страна на акордиката, използвана в произведенията на българските композитори е свързана с нейните многообразни формообразуващи функции. В различните композиционни стилове тя съхранява своето основополагащо свойство – да акцентира процеса на интонационното диафонично развитие в произведенията.

Фолклорната тематика на произведенията на композиторите определя характера на фактурната модификация на вертикала, свързана със стремеж към възраждане на характерни национални форми на многогласно пеене, в основата на които лежи линейно мислене. Типични са унисонното изложение, дублиране в октава, свободно включване и изключване на гласове, нестабилно количество гласове от унисони до многогласна фактура, изобилие на дисонанси, образуващи се в резултат линейно

движение на гласове, както и задържани бурдониращи тонове или остинатни комплекси. Природата на подобно многогласие се корени в стилистиката на древни църковни песнопения и народно-песенното многогласие.

„Полифоничната природа“ на диафоничната структура предполага и предопределя линеарно-полифоничен подход в развитието на произведенията, а това от своя страна оказва влияние в процеса на акордообразуване и сложния характер на взаимодействие на гласовете или пластове на фактурата. Преобладаващите линеарно-полифонични принципи на организация изцяло изместват тоналната функционалност. Паралелните хармонични структури, дублирането на мелодията, мелодическите връзки и полимелодичната фактура (контрапункт на двете теми или мотиви от тях) е ярко доказателство за това. развитието се осъществява с помощта на диференциация на интонационни сфери, използване на структурна и позиционна променливост на ладовия център, което придава колористичност и многообразие на хармоничния език. Функционално-хармоничното развитие е изместено изцяло от линеарно-фоничното.

Потвърждение на широкото действие на бурдонността са дългите педални тонове и остинатни линии в произведенията на композиторите, обособени като самостоятелни пластове в цялостната структура. Напомнят бурдониращия глас, звучащ неизменно в някои инструментални мелодии, както и в някои диафонични мелодии с минимално раздвижен долен глас. Със стремежа на уплътняване на бурдонния глас във вертикална проекция, с активното ритмизиране и темброво насищане се акцентира на неговата фоническа функция. Фонизмът се проявява ясно с уплътняване и удебеляване на фона. В различните произведения остинатните комплекси

придобиват индивидуален облик, свързан с определена художествена задача.

В произведенията на композиторите се забелязва тенденцията към индивидуализация на ритмичния параметър, към акцентирание на неговото самостоятелното конструктивно-динамическо действие. Ритъмът се явява специфично музикално явление и с обособяването му като самостоятелно изразително средство може да изпълнява тематична функция, изява на конкретния композиторски стил. Чрез смяната на метрума се получават различни варианти на основната тема. Богатството на използваната ритмика и промяната на акцентите при вариантното разработване на мотивите, независимо в рамките на един и същи размер и образувалите се полиметрични диференцирани линии, създават усещане за комплементарност.

Акцентирането на темброфоничната функция на хармонията е съществена част от общата тенденция за обновление на музикалния език. Търсенията на композиторите са в областта на тембъра и акцентирането му като едно от основните средства за изразителност. Тембърът придобива автономно значение и действа като формообразуващ фактор, носейки елементи на сонорика като съвременна композиционна техника. Тенденцията към засилване на колористичната трактовка на вертикала и използване нетрадиционни оркестрови състави, на различни фонични ефекти и способности на звукоизвличане е своеобразно преосмисляне на фолклора през съвременното мислене на композиторите.

Диафоничната структура със своята ярка интонационна и фонична изразителност функционира в ролята на тематична хармония, като обща структурна тенденция в хармонията на българските композитори през 60-те и 70-те години на миналия век, обединени под една творческа идея и намира своеобразни оригинални форми и въплъщения. Взаимодействието

диафонична структурата и индивидуално намерената фоничност действа като своеобразен тембров тематизъм и основен конструктивно-съдържателен фактор в изграждане на формата. Характерната звучност на диафоничната структура, като ярък фоничен модел дава възможност за реализиране на оригинални композиторски находки, разширявайки диапазона на хармоничните средства и обогатяване на музикалната изразителност, носейки заряда на индивидуалното своеобразие.

Тенденцията към индивидуализация в областта на хармоничния стил засяга строго индивидуалните хармонични решения за всяко отделно произведение и придобива тематично образно-изразително съдържание. В конкретните проявления на индивидуалните особености на хармоничната организация за всеки един автор са отбелязани редица симптоматични тенденции и процеси, които стават техни характерни стилкови белези. Разгледан е различният, индивидуално-специфичен принцип на работа като своеобразен композиторски „модел“. За повечето от посочените автори с увлечението към диафонията и индивидуалния подход към разработване на фолклорния материал се формират самостоятелни периоди в тяхното творческо развитие. Подборът на конкретните композитори и произведения е продиктуван от идеята да бъдат представени различни творчески решения на диафонията, неизменно свързани със стиловите особености на всеки един от тях. Естествено, настоящето изследване не изчерпва всички възможности, но има за цел да покаже основните насоки в композиторските техники в българската музика през 60-те и 70-те години на ХХ век, съсредоточени чрез усвояване ресурсите на фолклора върху открития на нови качества на вече утвърдените средства на музикалния език и тенденцията към тяхното непрекъснато осъвременяване.